

جزوه تست عربی دوازدهم
مبحث: قواعد درس ۳
تهیه و تنظیم: سرکار خانم نیلوفر اسرار
دبیر عربی گروه آموزشی مکعب

استثناء و اسلوب حصر

استثناء : عبارت است از جدا کردن یک اسم از یک حکم کلی .

ارکان استثناء:

مستثنی منه: گروه یا جمعی که کار را انجام می دهند.

مستثنی: شخص یا چیزی که کار را انجام نداده است.

ادات استثناء: الّا

مثال: ذهب الطلاب الّا علیاً / شاهدتُ المومنات فی المدرسه الّا مریم

ادات مستثنی

فعل و فاعل مستثنی منه

(مفعول)

فعل مستثنی منه ادات مستثنی

(فاعل)

استثناء و اسلوب حصر

دقت کنید که در کتاب درسی، دو کلمه «کلّ شی» را با هم مستثنی منه گرفته است.

پس در مثال زیر ، «ثلاث أعین» با هم مستثنی است.
کلّ عین باکیه یوم القیامه الا ثلاث أعین
مستثنی منه خبر قید مضاف الیه ادات مستثنی
(مبتدا + مضاف الیه)

نکته: احتمالا با بررسی مثال های بالا متوجه شده اید که مستثنی منه بودن، نقش (محل اعرابی) محسوب نمی گردد. ولی مستثنی نقش است .
توجه کنید که موارد زیر نقش نیستند و با توجه به جایگاهشان در جمله نقش می گیرند.

۱. موصوف ۲. مضاف ۳. صاحب حال ۴. مستثنی منه

استثناء و اسلوب حصر

چند نکته مهم:

الف) استثناء دو نوع است :

۱. تام : جمله قبل از اَلَّا کامل بوده و مرجع مستثنی در جمله آمده است.
جاءَ الطُّلابُ اَلَّا محمداً
محمداً از «الطلاب» جدا می شود.

مستثنی منه مستثنی
(فاعل)

۲. مفرغ: جمله قبل از اَلَّا ناقص بوده و مرجع مستثنی در جمله نیامده است.
لا يذهب اَلَّا علي
مشخص نیست «علي» از چه کسی جدا می شود.

استثناء و اسلوب حصر

(ب) نکته جالب:

توجه داشته باشید که استثنای مفرغ حتما باید در جملات منفی یا سوالی بیاید.

وقتی استثنای مفرغ در جمله داریم، آلا برای **حصر و اختصاص** می آید، نه استثناء زیرا اصلا مستثنی منه در جمله وجود ندارد که مستثنی بخواهد از آن جدا شود. به عبارت دیگر استثنای مفرغ می گوید، انجام این کار را فقط و منحصرأ شخص مذکور در جمله انجام داده است.

مثال :

ما نام آلا علی نخواهید مگر علی (فقط علی خوابید)

استثناء و اسلوب حصر

چند نکته مهم:

(ج) مستثنی مفرغ (منحصر) را می توان به صورت مثبت و همراه با « فقط ، تنها» ترجمه کرد.

مثال:

ما شاهدت الّا علیاً «ندیدم مگر علی را» یا «فقط علی را دیدم»

(د) در مستثنی مفرغ ، مستثنی منه محذوف است .

(ه) مستثنی تام هم در جملات مثبت می آید و هم در جملات منفی و سوالی اما دقت کنید که هر جمله مثبتی تام است اما هر جمله منفی و سوالی تام

نیست و باید آن را بررسی کنیم.

مثال : ما ذهب الطلاب الّا علیاً

مستثنی منه (فاعل)
مستثنی تام

تست های مبحث

عَيْنَ الصَّحِيحِ فِي تَعْيِينِ أَسْلُوبِ الْجُمْلَةِ:

- (١) لَيْسَ قَلْبَ الْمُؤْمِنِ إِلَّا حَمَامَةٌ تَرْتَفِعُ فِي السَّمَاءِ! أَسْلُوبُ الْإِسْتِثْنَاءِ
- (٢) لَا يُقِيمُ صَلَاةَ اللَّيْلِ إِلَّا مَنْ يَعْرِفُ ثَوَابَهَا مَعْرِفَةً! أَسْلُوبُ الْإِسْتِثْنَاءِ
- (٣) لَا يَبْكِي أَحَدٌ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ تَعَالَى إِلَّا الْمُؤْمِنُ الْمُتَّقِي! أَسْلُوبُ الْحَصْرِ
- (٤) لَنْ يَفْهَمَ بَعْضَ التَّلَامِيذِ إِلَّا مَا يُشَاهِدُونَهُ فِي الْمُخْتَبِرِ! أَسْلُوبُ الْحَصْرِ

ما هو الصحيح في المحل الاعرابي و التحليل الصرفي؟
«كُلُّ عَيْنٍ بَاكِيَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا ثَلَاثَ أَعْيُنٍ: عَيْنٌ سَهَرَتْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ،
عَيْنٌ غَضَّتْ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ، عَيْنٌ فَاضَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ.»

- (١) عَيْنٌ: اسم مفرد مؤنث
- (٢) ثَلَاثٌ: مستثنى منه
- (٣) عَيْنٌ: مستثنى
- (٤) غَضَّتْ: فعل و فاعله «عَيْنٌ»

عَيْنَ الْعِبَارَةِ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا الْحُصْرُ وَالْإِخْتِصَاصُ:

- (١) بعد قراءة الآيات الشريفة فهمت أنه ليس للإنسان إلا ما سعى!
- (٢) أمس رحمتُ إلى المنزل مساءً و ما شاهدتُ إلا خالتي العجوز!
- (٣) ما أنشد الشعراءُ الإيرانيونَ ملاماتٍ إلا قليلاً منهم!
- (٤) «لا ييأس من روحِ الله إلا القومُ الكافرونَ»

عَيْن ما فيه «الحصر»:

- (١) لم نشاهد الأفلام من التلفاز إلّا ما يُفيدنا منها!
- (٢) ما سعدنا إلى الجبال المرتفعة إلّا الأقوياء منّا!
- (٣) ما أتذكّر من أيّام طفولتي إلّا قصص أبي الجميلة!
- (٤) لم تبلع الأسماك صغارها في هذا الفلم إلّا سمكة واحدة!

عَيْنِ الْعِبَارَةِ الَّتِي يَكُونُ فِيهَا الْمُسْتَثْنَى مِنْهُ فَاعِلًا:

- (١) شَاهَدْتُ جَمِيعَ أَصْدِقَائِي عِنْدَمَا ذَهَبْتُ إِلَى الْحَفْلَةِ إِلَّا عَلِيًّا.
- (٢) يَنْجَحُ كُلُّ إِنْسَانٍ إِلَّا الْمَتَكَاسِلَ.
- (٣) كَانَ جَمِيعُ الطُّلَّابِ أَسْوَأَ إِلَّا طَالِبِينَ مِنْهُمْ.
- (٤) أَرَى تِلْكَ الطِّيُورَ إِلَّا طَائِرًا وَاحِدًا.

عَيْنِ الْمُسْتَثْنَى وَ الْمُسْتَثْنَى مِنْهُ فِي الْعِبَارَةِ:
«زُرْنَا غُرْفَ الْمَعْرُضِ الدُّوَلِيِّ إِلَّا غُرْفَةَ الْأَثَاثِ الْمَنْزَلِيَّةِ.»

(١) الْمَعْرُضِ الدُّوَلِيِّ - الْأَثَاثِ الْمَنْزَلِيَّةِ

(٢) الْمَعْرُضِ الدُّوَلِيِّ - غُرْفَةَ

(٣) غُرْفَ - غُرْفَةَ

(٤) غُرْفَ، الْأَثَاثِ الْمَنْزَلِيَّةِ